

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

6. številka

Oton Župančič / Herman

Drugi prizor prvega dejanja Veronike Deseniške

OSEBE:

HERMAN II. CELJAN. — FRIDERIK, njegov sin. — JELISAVA, Friderikova žena. — Vitez JOŠT. — Hermanov KANCELAR. — Dvorniki, dvornice, sluge, spremstvo.

SOBA V KRŠKEM GRADU.

(HERMAN, FRIDERIK, Hermanov KANCELAR.)

(Kancelar daje Hermanu listine v podpis.)

KANCELAR: Cesarju Sigmundu, prosim, svetlost.

HERMAN *(piše)*: Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski.

KANCELAR: In ban v slovenskih zemljah.

HERMAN: Da, in ban.

KANCELAR: To škofu bamberškemu.

HERMAN: Krivulja — si se uvila pred menoj?

A dolgo se mi je upirala —
koliko let se nam je vlekel spor?

KANCELAR: Pet let, svetlost.

HERMAN: Stvar sama ni bila vredna pet dni,
a celjska čast zahtevala je pet let. —

(Piše:) Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski
in ban v slovenskih zemljah.

KANCELAR: Pléterje, Bistra, Zajčki samostan —
potrjena vsa prejšnja naklonila
in nova navedêna točkoma.

HERMAN: Ne — ustanove in darovnice
bomo vsi trije podpisali v Celju:
jaz sam, ti, Friderik, in tvoj brat Herman.
Da, tudi Herman: njega hočem v posle
pritégniti.

FRIDERIK: Kakor želi moj oče.

- HERMAN: Torej prav. —
 Ti naši kloštri lahko plešejo:
 Pléterje opleteno kot nevesta;
 Bistra — vsa bistra; Zajček pa bo dvignil
 ušesca v zrak in bo pred Bogom in
 ljudmi kozolček stal.
- FRIDERIK: Zares, bogato si jih odobrótíl,
 jaz, oče, pa Jurklošter jim okitim,
 da bo vse leto kot Zeléni Jurij.
- HERMAN: Da, pomni, Friderik: posvetnost naša
 je proti večnosti le prah in puh,
 ki veter ga raznese in razstelje;
 zato naj vsak skrbi za zadnjo žetev
 z deli krščanskega usmiljenja:
 zakaj vsa ta politika se zgrudi,
 če ni pokleknila pred božji tron —
 le tam je blagoslov za večno rast.
 Jaz mislim res, da z božjo pomočjo
 vse konce sem zadrnil v en vozál
 in naše lepo Celje
 za vso bodočnost na nebo pripel.
- KANCELAR: Torej te listine, svetlost...
- HERMAN: Te listine si shranimo za Celje,
 in danes še odrinemo.
- FRIDERIK: Še danes?
- HERMAN: Danes.
 Boš videl mojo novo sokolarno!
 Oglejski patrijarh mi je poslal
 dvanajst sokolov: Friderik, boš videl,
 to ti je dvanajst vitezov krilatih,
 ki v mislih vedno v soncu plavajo —
 kakor bi morali mi vsi, mi vsi!
 A njih nagon je kot obrzdan blisk
 in se ne proži: — le na mojstrov klic.
 Štiri sem že obljubil Hermanu.
- FRIDERIK: Kako pa Ulrik?
- HERMAN: O, Ulrik!
 Mlado jelenče, vzpeto in vznesêno!
 V njem kot da se je spet zjedrilo vse,
 kar je kedaj pognala celjska kri
 odličnega in dragocenega:
 nanj zrem in miren sem za celjski rod. —

Oton Župančič: Herman

Povej mi, se ti nič po njem ne toži?

Očetu se ne toži nič po sinu?

FRIDERIK: Zakaj ga nisi danes vzela s seboj?

HERMAN: Zakaj ga nisem? Hm...

Moj dragi kancelar — te listine,
kot sem dejal — in — hvala vam.

(Kancelar pospravi spise in odide.)

Pristavo, slišiš, si pa krasno opremil,
bogme, vsa čast.

FRIDERIK: Kako? Si bil že tam?

HERMAN: Zares z okusom in ljubeznijo.

FRIDERIK: Nekaj sem premaknil in preuredil.

HERMAN: Turške blazine, vruga, turške odeje

nad posteljo — saj mislim, da so turške?

Zrcala pa bi stavil, so beneška.

Pa ne da bil bi z Judi mešetaril?

To ne biló bi prav... saj veš, jaz z Judi...

Zrcala, kakor bi zavéšena...

Se je kedo že v njih ogledoval?

O — mojo sliko so zavračala

kakor užaljena, ker čakajo

vse drugih lic — manj ostrih in bolj nežnih...

Moj dragi, jaz imam oko povsod,

in dokler se še giblje ta le roka,

imeti hočem i rokó povsod...

Nekaj si premaknil in preuredil?

I jaz sem vaje preurejati

in kaj premikati na svetu tem...

In mlada gospodična z Desenic —

nití besede! — ta ne pride, veš,

tja, na pristavo, temveč sem, na dvor,

naravnost Jelisavi pred obraz,

kot hoče nje družina. Z Jelisavo

sem že govoril: ona je zadovoljna,

ti pa, se nádejam, boš spoštoval

okrožje svoje žene in svoj dom.

Tako želi tvoj oče.

FRIDERIK: Tako mi duše in srcá, ta stvar...

HERMAN: Tako želi tvoj oče. Rekel sem. —

Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

FRIDERIK: Ne, oče, prav zares, z Veroniko...

Oton Župančič: Herman

HERMAN: Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

FRIDERIK: Oče, saj veš: kakor pač moreva.

HERMAN: Kakor pač morava, bi rekel prav.

A naj bo prav kot je, in nič očitkov. —

Ko sem govoril ž njo —

FRIDERIK: Je kaj tožila?

HERMAN: Ona ne toži: Frankopanka je.

Ko pa sem ji omenil Ulrika,

ji htelo je navreti na oči,

a njen ponos, močnejši od bolesti,

solzé ji zgnetel je nazaj v srce.

FRIDERIK: Oh oče, ti ne veš.

HERMAN: Vem, vem, vem, vem!

Kako ne vem? Kaj nisem sam Celjan?

Priženil si pelinasto primorje.

Trpek napoj ti je prinesla ž njim,

vem, Frankopanka. Toda, Friderik,

v to grenko kupo raztopljen je biser

prvenstva celjskega, in pazi, sin,

da neprevidoma ga ne izliješ.

Jaz ne bi hotel tega, jaz ne, veš:

ti glej.

FRIDERIK: Kaj hočeš, oče? Kam si me postavil?

Kjer zdaj stojim, mi ni mogoče stati,

in ti bi bil vse drugo prej ukrenil

nego kar si, da veš, kaj je z menoj.

HERMAN. Ti glej. —

Z zavistjo zro našega imena rast

Blagaji, Turoči, še Frankopani.

Ti naj dobe še malih priganjačev

in lajavcev — da, tudi z Desenic —

potem bomo imeli velik lov,

in kdo ve kdo bo trobil halali! ...

Tudi to s Heričem — kaj pravi Jošt?

Naj pride sem.

FRIDERIK (*stopi k vratom*): Pokliči kdo gospoda

Sotéskega. — Bog ve, zdaj mi je žal.

HERMAN: Celjanu ne sme biti nikdar žal,

ker dela vedno z mero in vago v roki,

skonca pretehta vse posledice

in ve naprej, kam nagne se skodela.

Oton Župančič: Herman

FRIDERIK: Iskati sem ga vélel prav povsod,
vse bi mu poravnál, a v zémljo se je udrl,
in ni ga najti.

(Jošt pride.)

JOŠT: Vaš ukaz, svetlost?

HERMAN: Ukazal sem ti Heriča iskati.

JOŠT: Iskal sem ga.

HERMAN: In najti sem ga ukazal.

JOŠT: Našel ga bom, svetlost.

HERMAN: Čimprej, čimprej!

Jaz nočem, da bi me vznemirjal mak. —

Sedaj še k Jelisavi po slovo,

potem odrinemo. Je vse naréd?

JOŠT: Kadar želite in ukažete.

(Herman odide.)

Mrk? Sončni mrk pri grofu Hermanu?

Kako? In luna tudi mrknila

Pri Bedriku — no, no — pri Frideriku!

FRIDERIK: Ne diraj vame, zdaj ne diraj vame.

JOŠT: Jaz služim soncu kakor mesecu,

in moja plima in oseka se

ravna po soncu in po mesecu —

zato zdaj Jošt uplahni, kot velé

visoke konstelacije nebeške.

FRIDERIK: Jošt, jaz bi bil rad sam.

JOŠT: Kdor je s prijateljem, je kakor sam.

FRIDERIK: Tako je, prav si rekel, torej, Jošt —

pozdravljen, zbogom.

JOŠT: Bedrik — lahko noč.

Kaj gledaš? — Sluge, pogasite luči.

Res, dan je? — Pa zastrite okna, brž!

Grof Friderik Celjan bi rad prespal ta svet,

zalêžal Celje in prvorojenstvo...

O sveti Bricko! Vse je v redu vse.

A svèt ti dam: če hočeš spati res,

poprej zamaši dobro si ušesa.

Dva Hermana ti klepljeta po naklu

v celjski kovačnici, naskrivoma,

in vendar, menil bi, dovolj na glas,

da bi lahko ti sen pregnalo.

FRIDERIK: Kaj?

Oton Župančič: Herman

JOŠT: Nič — lahko noč.

Veš, k meni včasih vrabec prileti
in mi zaupa, kaj se ščebeta
po celjskih strehah. No, pa dobro spi.

FRIDERIK: To bom.

(Jošt odide.)

Dva Hermana? Da, da, tako smo zdaj.
Oče in sin in brat... žena in — ne!
Ne, tu je konec, tu ni več besede.
Proč, tukaj je začrtan tisti krog,
kamor ni več pristopa drugim. Nočem. —
Ukane, spletke in zahrbtnosti!
Vsi krsti! Jaz, jaz se pretikam naj
med zankami in iščem, kod bi ušel
nastavljenim pastem? — Fej — paglavec,
ki so ga zalotili, ko je kradel
na vrtu jabolka! In v dve gubé
očetu pod dlanjo — bolan piščanec!
Zares — krasán poklic,
sijajna vloga grofu Frideriku! —
In zdaj, baš zdaj, ko čutim tukaj notri,
kako sem ves svetal, ves čist od nje. —
Pijánčuj, nečistuj in nasiljui!
O — take čaše ni imel ta svet,
da bi me bil odžejal njen napitek. —
Edina, kar jih je — Veronika. —
Sram me je še pomisliti nazaj,
naprej brez nje pomisliti je strah.
Ne, te ljubezni svoje vam ne dam —
in Celja vam ne dam — oboje branim,
oboje obdržim. — Ne na pristavo?
Tedaj pa v lasten grad. — Kočevje bo
dovolj oddaljeno: tam ga sezidam
in ga podarim njej... Bonaventura
mi ga opremi... Je! — A do tedaj
oprezno — in če treba, tudi s krinko:
tako si hotel, oče, ti, ne jaz.

(Jošt pride.)

JOŠT: Bedrik še spi?

FRIDERIK: Ne, Jošt, Bedrik bedi.

JOŠT: Ha, ker ne dá mu spati Jošt-obád.

Oton Župančič: Herman

FRIDERIK: In bolj je buden nego kdaj poprej.

JOŠT: Če je le res, Bedrik, če je le res.

Vendar si izposodi drugi obraz.

FRIDERIK: Ni pravi?

JOŠT: Hm ...

FRIDERIK: Kako?

JOŠT: Nekaj je v njem,
kar se mi zdi, da ni baš za očeta.

FRIDERIK: Mordà ni za nikogar.

JOŠT: Evo jih.

(Herman se vrne z Jelisavo.)

HERMAN: Da, Jelisava, kakor mi je žal:
slovó bo treba vzeti.

JELISAVA: Že slovo?

Veter, ki vam je v Krško jadra gnal,
se ni utegnil še okreniti,
vi pa že hočete nazaj? Pa da:
grof Herman je od nékdaj kratek gost.

HERMAN: Zato pa, upam, drag.

JELISAVA: In drag, seveda.

HERMAN: Celje ne dá oddiha noč in dan. —

A Friderika ti odvedem — ne —
poprej ti ga še izročim. Zares,
ti ga še ne poznaš, ne, draga snaha:
pripravil ti je presenéčenje
za letošnje poletje na pristavi.

FRIDERIK: Kaj, oče!

HERMAN: Le nič sramežljivosti!

Prej ali slej bi vendar zvedela. —
Ženin najnežnejši ne more lepše
pripraviti poročne postelje
nevesti ljubljeni. — Sézi mu v róko.

JELISAVA: Sem jo kedaj odrekla Frideriku?

In vnovič mu jo prožim od srcá.

HERMAN: Ti, Friderik, jo sprejmi od srcá,
poljubi jo, in ljubi, in spoštuj.

In pomni: pred menoj si jo poljubil. —
Si zadovoljna, Jelisava?

JELISAVA: Rada bi,

da bi lahkó bilà.

Oton Župančič: Herman

HERMAN: Boš, hčerka, boš,
za to bom jaz skrbèl. Jaz hočem to.
In zdaj — ko je tako — veš, Friderik —
zdaj, Jelisava, kadar pridem spet,
privedem vama v Krško — vesta koga? —
da bo vse leto z vama na pristavi.

JELISAVA: Res — Ulrika?

HERMAN: Ulrika, Jelisava.

JELISAVA: O, hvala ti. In skoro ga privèdi.
Povej, kedaj.

HERMAN: Čimprej.

JELISAVA: A res čimprej.
Kadar sem sama, prazni zrak objemam
od misli nanj.

HERMAN: Prav. A samo čez leto.
Ulrik je moj in ga ne dam od sebe.
On je moj vid: ž njim gledam daleč, daleč.
Da, Friderik — ž njim gledava na jug,
in kadar meni staro oko že opeša,
njegovo se požene še naprej.
On vem da bo prestavljal še mejnike,
ki smo jih Celju doslej postavili,
in jug zajel, dokoder gre naš jezik ...

JELISAVA: Je zrasel zadnje leto?

HERMAN: Kot konoplja
se kosa sam s seboj za visokost.

JELISAVA: Je umen?

HERMAN: Kakor struna ves brni.
Žal mi je že, da sem vam ga obljubil.
Pleše kot iskra, poje kakor zvon,
vzpnè se na konja in je zrasel ž njim,
in pater Janez pravi, da ga ni
njegovih let, ki bi v latinščini
se meril ž njim. — Zelo vam ga zlatim,
a res je tak.

JELISAVA: Kar vidim ga pred sabo.

HERMAN: Zdaj pa nam dajte vina!
Ves grad naj pride in vse moje spremstvo:
naj se razzná,
da se je Celje strnilo kot grozd,
ki ne spusti nobene jagode,
nobene jagode na tla.

Oton Župančič: Herman

(Jošt odide in se vrne z Ivanom. Med naslednjim Hermanovim govorom prihajajo dvorniki, dvornice, med njimi Brigita in Geta, in Hermanovi spremljavniki.)

JELISAVA: Ah — tod se je igral.

HERMAN: Kdo? Ulrik? Da.

Prav tu je sedel, in tukaj jaz...
 še dobro pomnim — ha, tak nizek čep
 med zajčki in medvedi, sloni, psi —
 Adam-otròk med živalmi sredi raja.
 «Kaj se igraš?» — «Preproga samoleta.
 To je preproga samoleta,» pravi,
 «ta me ponese tja, kamor velim.
 Kadar bom velik, Celje vse postavim
 na to preprogo in ji zapovem...»
 «Kam,» pravim, «kam?» — In on: «Na vrh svetá,
 da bo imelo pod očmi vsa carstva,
 in ga bo videti od vsepovsod...»
 Preproga samoleta, Friderik,
 in nanjo je postavil Ulrik Celje!

(Se ozre po zbranem dvoru.)

Zdaj smo izcela. Zdaj je Celje skup.
 In kot smo tu, tako nas naj izkleše
 iz kamena enega mojster Dalmatin,
 ki dela zdaj na ptujski Črni gori.
 Da — Mati Božja zberi nas pod plašč
 s sorodstvom vsem, vsemi prijatelji,
 kar jih je z nami, tukaj ali v mislih:
 zanamcem poznim v kamen naj usekan
 spomin ostane na današnji dan.
 Jošt — ali vi, moj dragi kancelar,
 jutri me v Celju spomnite takoj,
 da mojstru svoj zamislek sporočim.

(Sluga je prinesel vina s tremi čašami.)

Ne! Eno čašo. — Primi, Jelisava.

JELISAVA: Oče, saj veš, da jaz ne pijem vina.

HERMAN: Le z ustnicami se tekni robú,
 da ga poljubiš... in tri kapljice:
 za vero, upanje in za ljubezen.

Oton Župančič: Herman

A za teboj naj pije Friderik
in naj izprazni vse do dna.

JELISAVA: Tri kapljice? ... Tri kapljice? — Naj bo.

(Nese čašo k ustom, srebrne in odstavi.)

HERMAN: Samo dve kapljici si srébnila:
jaz sem jih štel — samo dve kapljici!

JELISAVA: Res je, le dve: za vero in upanje —
ljubezni meni pa ni treba piti.

Zatorej tretjo kapljo Frideriku: —
pij, Friderik, ljubezen in vse do dna!

HERMAN: Naj bo po tvoje: Friderik, izpij
napoj, ki ti ga proži Jelisava,
nastavi rob, kjer so se ga teknile
nje ustnice, in vžij še njih okus.

(Friderik izpije.)

Zdaj pa na konje. *(Družba se razhaja.)*

JELISAVA: Friderik — v slovo ...

V Celju, vem, boš poljubil Ulrika —
ná ta poljub ... nêsi ga Ulriku.

(Poljubi Friderika. Vsi odidejo. Jošt pridrži Ivana.)

JOŠT: Si gledal Friderika, ko je pil?
Pêlin, ti pravim, pêlin, brate moj!
To naj bilà bi kakor neka sprava,
češ: zdaj vsi vidite ... in trikrat pêlin!
Kdor bi pogledal Bedriku pod kapo!
In ona — ta poljub — za Ulrika!
Zase ga upala ni pridobiti —
za Ulrika! — Pri tem njegov obraz!
Ha, to so burke, to so čudne burke.
To ti je vse tak diplomatski ples,
kjer med seboj si tipajo hrbtè
in hrbtenice ... kdo bo na kolenih
in tako dalje ... burke, ha, za smeh!
Grof Herman méni, da je našel izhòd ...
Jošt tudi nekaj vidi — in Jošt ve,
da sam grof Herman jim ne ve izida!

(Zastor.)